

A keresztény önállóan gondolkodik

Interjú Klaus-Peter Jörns evangélikus teológussal

Jörns úr! Szükséges búcsúvételek c. könyvének 2004-es megjelenése óta Ön sok előadást tart, eszmecseréket vezet, főleg evangélikus környezetben. Az Ön teológiájának mely pontjai váltanak ki leginkább kritikát?

Mindenekelőtt a lelkészekkel és lelkésznökkel folytatott eszmecserék során vannak ismételtelen olyan hangok, amelyek ragaszkodni akarnak a hagyományhoz, annak nyelvi formájához is. Úgy vélik, „meg kell menteniük” a bibliai kijelentéseket. És aztán olykor a szemre vetik, hogy tagadom vagy semmibe veszem a bibliai hagyományokat. Holott én nagyon is tisztellem a Bibliát – mint a zsidók és a keresztények vallásközi kánonját, keresztény részében pedig annak a hitnek a tanúját, amely Jézus életéhez és üzenetéhez kötődik. De a benne áthagyományozott kijelentéseket nem tekintem többé általánosan kötelezőnek mai hitünkre nézve. Ellenkezőleg, nekünk ma saját magunknak kell ugyanolyan hitelesen felelősséget vállalnunk a hitünkért, mint ahogy azt a bibliai idők emberei tették. Ha emberek a hitükről beszélnek, akkor ebben nekik maguknak kell megjeleníteniük az életfelfogásukkal együtt. Engem nem győz meg, ha örökösén idézgetnek a Bibliából, vagy előadják a katekizmus-igazságokat. Arra van szükség, hogy föl lehessen ismerni, a mai embernek – „életében és halálában” – hogyan van segítségére a hit.

Az evangélikus kereszténység egyik központi elve így hangzik: „Sola scriptura”, vagyis: a hit egyedül a Szentírásra támaszkodik. Ez már nem érvényes az Ön számára?

Amikor szóba hozom a bibliai hagyományokat, gyakran kimutatom, hogyan helyesbítette már akkoriban az egyik nemzedék az előző nemzedék Isten-, ember- és világfelfogását, mivel már nem volt képes azonosulni annak kijelentéseivel. A bibliai szerkesztők ezért súlyos beavatkozásokat hajtottak végre az eléjük került anyagban. Ezzel azonban arra bátorították olvasóikat, és bátorítják a mai olvasókat is, hogy ugyanígy járjanak el.

Tehát nincs érvényben többé, hogy „egyedül a Szentírás”?

Az én alapfelfogásom szerint a bibliai hagyományok Isten korhoz és kultúrához kötött érzékelései, és ezek mindegyikébe belefolyt valami abból, amit az Isten-érzékelő emberek odáig elraktároztak magukban – Isten, az embert és az életet illetően. Ez a mára nézve is érvényes: abba, amit Istenből érzékelek, mindig befolyok én magam mint érzékelő is. A hit tehát sosem pusztá reprodukálása annak, amit másoktól hallottam vagy olvastam, hanem meg kell változtatnia alakját, hogy valóban az én hitem lehessen. Amikor ezt az érzékelés-elméleti alapfeltevést bibliai szövegekre alkalmazom, az emberek mindig új szemmel látják a Bibliát; fölismerik, hogy minden kor újradefiniálja azt, ami a „Szentírásban” szent.

Ön mint elavult dolgot elveti Jézus engesztelő keresztthalálát. Vannak-e ezzel kapcsolatban heves vitái?

Nincsenek; a legtöbb olyan ember, aki eljön az előadásaimra, nyilvánvalóan már régen búcsút mondott ennek az elképzelésnek. Már csak kevesen tudnak azonosulni azzal, hogy Istennek véres engesztelő áldozatra van szüksége ahhoz, hogy meg tudja mutatni igazságosságát, és ki tudjon engesztelődni az emberekkel. Ezért aztán az emberek örülnek, ha azt hallják, hogy ez az engesztelési teológia, amelyet mindenekelőtt Pál, a Zsidókhoz írt levél és az eucharisztia liturgiája képvisel, nem hivatkozhat Jézus életére és üzenetére. Ezért jelentősen megnőtt a Jézus iránti érdeklődés.

Az Ön látásmódja szerint Isten nem kizárólag Jézusban vált emberré, hanem minden emberben annak sajátos módján emberré válik. Jézus „csak” mintaszerű kinyilatkoztatása Istennek, mondja Ön. Ezzel kapcsolatban biztosan támadnak forró viták, nemde?

Világos. De természetesen megindokolom a látásmódomat. És akkor utalok például Mahatma Gandhira, aki szintén az erőszakmentességért szállt síkra, és erőszakos halált szenvedett – tehát az élettrajza sokban hasonlít Jézuséhoz. Vagy utalok az ókori görög orvosra, Aszklépioszra, akit azért öltek meg, mert állítólag halottakat támasztott fel, akárcsak Jézus. Az ókorban Aszklépiosz volt „az” Üdvözítő. A fogalmakig menően megvannak a párhuzamok a názáreti Jézus életével és annak értelmezésével. Ha tehát a keresztény hagyományokat beágyazzuk a vallástörténetbe, akkor sok keresztény hirtelen megérti, miért vált a saját hagyománya olyanná, amilyenné: voltak előfutárai és párhuzamai. Ha azonban a keresztény hagyomány a keletkezés, a növekedés és az átalakulás története, akkor ebből következik, hogy magunk is az önállóan gondolkodás kihívása előtt állunk, amikor teológiát üzünk, és látnunk kell az összefüggéseket a többi vallással. A teológia nem reprodukív, hanem kreatív tudomány. Ha Isten valóban jelen van a Lélek által, akkor benne van a mai kérdéseinkben is.

Ha Jézus nem kizárólagos megtestesülése Istennek, akkor ezzel megkérdőjelezzük a kereszténység kizárólagossági vagy abszolútsági igényét is.

Igen, abban az értelemben, hogy a zsidók és a keresztények a maguk Bibliájával nem képviselhetnek mindent, amit a történelem során Isten kíváltott az emberekben, főként azért nem, mert hiszen más szent írások is léteznek. Ezt ma jobban belátják az emberek, mint korábban, mivel megismertek más kultúrákat és vallásokat is, és észrevették, hogy azok nem szenvednek a vallásosság, a komolyság és az etika hiányában. Azt hiszem, egyre több ember érti meg: a vallásnak szükségképpen sokfélenek kell lennie, ha azt akarjuk, hogy Isten elérje az embereket azok nagyon különböző életfeltételei között.

Mutatnak-e még érdeklődést a kereszténység iránt azok az emberek, akik elmennek az Ön rendezvényeire?

A legtöbben alapjában véve nyitottak a vallásra, de kevesen az olyan sajátos hagyományokra, mint az en-

gesztelés teológiája, a velejéig „gonosz” emberekről alkotott elképzelés, a kiválasztás teológiája és a dogmáknak a gondolkodás feletti uralma. Komoly készség van arra is, hogy együtt működjenek valamelyik egyházi közösséggel. De az is igaz, hogy ha az egyházak hamarosan nem válnak késszé arra, hogy saját területükön intenzív vitát folytassanak vitatott hitbéli hagyományokról, ha továbbra is csak fékeznek ahelyett, hogy kritikus beszélgetésre bátorítanának, akkor egy napon ezek az emberek is eltűnnek az egyházakból, mivel úgy fogják érezni, hogy nem veszik komolyan őket. És akkor egyidejűleg egyre nagyobb befolyásra tesz majd szert az egyházakban a fundamentalizmus.

Ugye az egyházi vezetéshez nemigen jutnak el az Ön nézetei?

Ez még mindig nagyon nehéz dolog. Vannak alkalmi beszélgetések. De sok egyházi vezető még mindig azt hiszi, hogy jó úton jár, ha elzárkózik a hit kritikájától, és ehelyett szervezeti kérdések megoldásával foglalkozik. Holott már régóta meg lehet állapítani, hogy az egyház-községekben tény a hit válsága. Az emberek jelentős része már nemigen képes összekapcsolni az egyházak tanítását vagy a Biblia állításait mindazzal, amit a hétköznapi életben tapasztal, és próbál megélni. Ily módon a vasárnapi istentisztelet valamiféle szigetté válik, ahol egy idegen valóságot ünnepelnek. Kinek segít ez?

Olyan liturgiát alkotott meg evangélikus istentiszteletként, amely kerül minden áldozati hivatkozást, és ehelyett azt emeli ki, ami a keresztény hitben az életet szolgálja. Ön együtt ünnepel ebben a liturgiában azokkal a gyülekezetekkel, amelyek igénylik. Milyen tapasztalatokat szerzett ezzel?

Egyre gyakrabban kapok meghívást, főképpen olyan gyülekezetektől, amelyek már régebb óta foglalkoznak azzal a kérdéssel, miképpen változtathatnák meg vasárnapi istentiszteletüket oly módon, hogy abban megjelenjen az életük. Úgy tűnik, az én kezdeményezésem sokak számára fontosá tud válni ezen az úton.

Mi az, ami más és új ebben a liturgiában?

A Miatyánkot állítom az istentisztelet középpontjába, ezáltal sokkal nagyobb hatóereje lesz ennek az imának. Bizonyos rítusok révén – nemcsak a lelkész és a pap, hanem – a gyülekezet egésze is bevonódik a bűnbocsátás hatalmába, ahogyan azt a Miatyánk is megfogalmazza: „...miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek”. Az ember átérzi az istengyermekség Jézus által ajándékozott méltóságát, ha olyan valakivel áll szemben, aki azt mondja magáról, hogy adósa maradt Istennek, más embereknek és teremtménytársainak a szeretettel és tisztelettel, és ezért bocsánatot kér, és ha Isten nevében megadhatja az illetőnek a kért bocsánatot – és aztán maga is bocsánatot kérhet. Ily módon végre valósággá válik az összes hívők általános papsága. Az emberek olyan valóságba kapcsolódnak be, amelyre mindannyiunknak szükségünk van: olyan valóságba, amelyet a megbocsátás és a kiengesztelődés határoz meg. És a legtöbb ember ezt kifejezetten felszabadítóan éli meg. Persze időnként fenntartásaikat is kifejezik...

...hogyan csak Isten bocsáthatja meg a bűnöket?

Nem, inkább azért, mivel úgy látják, Isten a másik emberben közeledik feléjük. Hiszen ez olyan hozzáállás a bűnhöz, amihez nem szoktunk hozzá. Mert a hétköznapi napokban rendszerint „nem lehet” bűnünk, ebben a liturgiában viszont mindenki nyíltan vállalja. És így

gyakran előfordul, hogy azok, akiknek személyes problémáik vannak egymással, odamennek egymáshoz, és felhasználják ezt a liturgiát arra, hogy megpróbálják rendezni kapcsolatukat.

És magának az utolsó vacsorának a rituáléja? Ezt is megváltoztatta?

A Világosságot ünnepeľjük, szimbolikus lakomát valóóságos kenyérral és valóóságos borral, de virágokkal is, és mindenekelőtt Jézus történetét; mindezt úgy, mint Istennek az életet szolgáló adományait számunkra. Az ő-„eucharisztia” értelme az, hogy mindezekért hálát adjunk Istennek. A hívek könyörgésébe beleillesztettem egy „keresztmeditációt”, amelyben szeretettel és szolidárisan megemlékezünk azokról, akiket ma „megfeszítenek”, mint annak idején Jézust, akiket meggyaláznak, megvetnek, a lelkileg és testileg szenvedő emberekről – és az állatokról is.

Van-e olyan teológiai szempont, amelyet Ön el akar mélyíteni, újból ki akar emelni vagy esetleg meg akar változtatni?

Szeretném ökumenikus agapé-ünnepléssé tenni az említett liturgiát, azért is, és éppen abban reményben, hogy gátat vehetnek a felekezeti közötti eucharisztia-vita szeretetlen megnyilvánulásainak. Ennek az agapének Isten feltétlen szeretetét kell a középpontba állítania; nincs szüksége sem véres engesztelésre, sem áldozati- vagy vértanúhalálra, vagy különleges hivatalra mint előfeltételre – ahogyan Jézustól megtanulhatjuk. Ez az agapé egyszerűen hálát ad Istennek azért, ami életben tart minket. És ha erről a hálaadásról van szó, akkor mindenki illetékes. Ezt a lakomát lehet ökumenikusan ünnepelni.

Az egyházakból kilépők száma nem fogy. Tapasztalatai alapján Ön derűlátó, vagy inkább borűlátó, ami az egyházak jövőjét illeti?

Borűlátásra hangol az, hogy az egyházak ténylegesen nemigen vállalkoznak a hitről folytatott nyílt párbeszédre. Az Újszövetségben négy evangélium van, nem csupán egy! Számomra ez a példa. Különböző liturgiák és rítusok egymásmellettségére van szükségünk, ezekben fejeződik ki az egyházak hite. Ha néhányak tiltakozása a változtatások ellen mindig ahhoz a gondolkodási ostromzárhoz vezet, amely mögött a hivatalos ellenkezés képviselői elsáncolják magukat, akkor nem juthatunk el hiteles hithez. Derűlátó viszont azért vagyok, mert a hit kátyúba jutott formáin túl nagyon sok nyitottsággal és nagy belső szabadsággal találkozom. Ennek alapján remélni lehet, hogy hamarosan megnőnek a vallásközi ökumené esélyei is. Isten Lelke az az életerő, amelynek tágasságát az egész emberiség vallási emlékezete tükrözi. Sajátosságaink nem mennek veszendőbe, ha hisszük, hogy az egész vallástörténet az egy Istenhez kötődik. De minden vallásnak, a miénknek is meg kell kérdeznie magától, hogy hagyományai az életet szolgálják-e, vagy ártanak neki. És e kérdést először a mi vallásunknak kell feltennie.

Hartmut Meesmann

Klaus-Peter Jörns 1939-ben született, lelkész volt, és 1981-től nyugdíjazásáig a gyakorlati teológia és a vallástörténet professzora Berlinben.

Forrás: Publik-Forum, 2011/10